

Scoala Cinica

Intemeietorul scolii cinice este Antistene din Atena, care a dezvoltat cel mai credincios filozofia lui Socrate. Despre viata lui avem date foarte putine. Nu se cunoaste precis nici data nasterii (se crede ca la 444 i.Hr.) si nici aceea a mortii lui cu exactitate. Diodor (+307 i.Hr.) ne relateaza ca Antistene era in viata in a. 366 i.Hr. De asemenea stim ca el nu era atenian liber, fiindca numai tatal sau era nascut in Atena, mama sa dimpotriva a fost sclava de neam tragic. Gomperz ne relateaza ca familia lui Antistene era avuta si ca el si-a pierdut intreaga mostenire si a devenit sarac. Asa se face ca el, inainte de a face cunostinta cu Socrate, l-a ascultat pe sofistul Gorgias. Dar nemulțumit de grandomania si aviditatea dupa bani a acestui sofist, Antistene il urma pe Socrate. Ca si maestrul sau, Antistene umbla foarte saracacios imbracat. Dar cu toate acestea intre Socrate si elevul sau era, din acest punct de vedere, o mare deosebire. Socrate, este adevarat, neglija exteriorul sau : el umbla cu picioarele goale si imbracat cu o manta roasa etc. Dar la Socrate era vorba despre o indiferenta fata de cele exterioare ale vietii, ce nu era intentionata, ci ca o urmare fireasca a vietii lui spirituale intense. La Antistene, dimpotriva, dispretul fata de exteriorul sau era un scop in sine. Cu acesta se incepe acea tendinta ce s-a facut vadita in scoala cinica, pe care am putea-o numi cochetarea cu mizeriile vietii si cu saracia. Deosebirea se face simtita si in felul de viata al celor doi filozofi. Socrate nu nega bucuriile vietii, asa ni-l descrie cel putin dialogul platonice. De asemenea el era foarte prietenos cu elevii sai. Cu totul altfel era Antistene. Se relateaza ca el ar fi zis ca voieste mai bine sa innebuneasca decit sa guste placerile vietii si ca, daca ar reusi sa puna mina pe Afrodita, ar distruge-o. La fel se purta si cu elevii sai. Se istoriseste ca intilnind pe Diogene din Sinope, care va deveni cel mai insemnat si apropiat dintre elevii sai, ca sa puna la incercare taria sufleteasca a acestuia, l-a lovit cu un baston, ca sa se indeparteze si sa fuga. Diogene a suferit loviturile in tacere si a refuzat sa plece din preajma lui Antistene. Dupa moartea lui Socrate, Antistene a deschis o scoala filozofica in gimnaziul Cinosarges. Aici el tinea cuvintari filozofice, pentru care refuza sa primeasca un onorar, dar accepta totusi daruri. El a si scris lucrari cu caracter filozofic din care nu ni s-au pastrat decit fragmente.

Antistene a fost, inainte de a fi un elev al lui Socrate, aderentul sofistului Gorgias, si a fost puternic influentat de acesta si aceasta nu atit in ceea ce priveste etica, cit mai ales in teoria cunoasterii.

Am vazut ca Gorgias nu putea sa-si sustina paradoxiile lui decit cu ajutorul unui senzualism si nominalism sever. Punctul acesta de vedere l-a influentat pe Antistene. El nega, de acord cu sofistii, obiectivitatea naturii si a existentei, ceea ce a facut ca sa accepte si el afirmatia sofista ca "omul este masura tuturor lucrurilor...". De aceea si cinicii, ca si sofistii, au minimalizat stiintele naturii. Desigur Antistene nu neaga complet, cum vor face alti cinici, valoarea stiintei. Dovada este faptul ca Diogene Laertius ne indica si lucrari in care Antistene trateaza probleme de fizica. Totusi de la el ne-a ramas un fragment in care zice ca "un om cultivat poate fi numai cu greu suportat".

Ca fost elev al lui Gorgias era natural ca Antistene sa fie in psihologie si logica senzualist. Toti aceia care s-au ocupat cu filozofia acestui cinic sint de comun acord, ca acesta nu accepta ca fiind existent, decit numai ceea ce era corporal, numai ceea ce putea fi percept cu simturile 283. intr-un loc din dialogul platonice "Sofistul" este vorba despre Antistene, care nu admite ca fiind existent, decit ceea ce poate fi pipait. Ca sa-l combata pe Platon, care vorbea despre idei,

Antistene ar fi facut observatia : pe om si calul de colo ii vad, dar omenirea in general si calul in general (notiunea) nu-i vad ! La aceasta Platon ar fi raspuns : desigur, aceasta fiindca tie iti lipseste organul cu care se poate vedea ideea. Ce ar fi putut raspunde mai bine la aceasta replica a lui Platon decit ca, nicidecum, din pricina ca si ratiunea e ceva tot corporal, ce poate fi pipait si apucat cu mina. Natural ca Platon n-ar fi fost pus in incurcatura de acest raspuns al lui Antistene, caci problema despre care se discuta era aceea a notiunilor generale, in care senzualismul naufragiaza. Antistene si cinicii erau si nominalisti, asadar ei negau existenta notiunilor si a ideilor, pe care le decretau a fi simple nume. Antistene a tras ultimele consecinte ale senzualismului, negind posibilitatea judecatilor si definitiilor. El sustinea ca, daca vrem ca sa nu gresim, nu putem formula decit judecati ca urmatoarele : masa este masa, omul este om etc. Antistene neaga deci ca ar fi posibile definitii reale si nu admite decit definitiile nominale. Ca Antistene a fost un elev al lui Socrate, observam abia atunci cind cautam sa expunem etica acestuia. Pentru sofisti cel mai inalt bun, dupa care poate nazui omul, este placerea. Antistene considera aceasta parere a fi o nebunie.

Antistene a invatat de la Socrate ca placerea este ceva trecator, lipsit de valoare eterna, ca de altfel si individul care o simte ; el a fost martorul faptului mare, ca Socrate a suferit chiar moartea, fiindca intelegerea, virtutea si dreptatea i-au pretins acest lucru. Si, ceea ce este interesant, trebuie sa subliniem faptul, ca intr-adevar o actiune virtuoaasa poate fi vazuta, dar nu si intelegerea, virtutea si dreptatea, si cu toate acestea Antistene si elevii acestuia preamaresc aceste virtuți, ca fiind cel mai inalt bun. Cu aceasta conceptie etica cinicii vin in contrazicere cu senzualismul lor epistemologic.

in mare cinst la cinici este ratiunea sanatoasa a omului. Antistene a dezvoltat mai departe ideea socratica ca omul este o fiinta care de la natura este determinata sa nazuiasca spre dreptate si bine. Din aceasta pricina istoricii filozofiei l-au asemanat pe Antistene cu Rousseau, desi cinicii nu inteleg prin natura o idee, ci un obiect. Altii il aseamana, din pricina ca Antistene dispretuieste cultura, cu Tolstoi. La prima vedere s-ar parea ca o asemenea apropiere este indrazneata si fara nici o legatura. Dar Tolstoi era incalzit de aceeasi credinta optimista in bunatatea naturii omenesti ca si Antistene. Desigur ca intre filozoful cinic si marele scriitor rus este si o mare deosebire : ea se afla in domeniul religios. Tolstoi este un scriitor crestin.

Cinicii pretuiesc - dupa cum am amintit - ratiunea sanatoasa a omului. Kant subliniaza si el acest lucru. Dar cinicii nu ajung la conceptul de virtute prin consideratii rationale, cum facea Socrate, ci ei afirmau ca virtutea este ceva ce se intelege de la sine. Desigur trebuie sa intelegem ca in jurul lui Antistene nu s-au adunat tineri, care apartineau clasei inalte si avute, ci aceia care erau exclusi de la gustarea rafinata a frumusetii si a vietii din Atena aceluia timp. Asa se si explica faptul ca pentru Antistene cel mai inalt bun pe care trebuie sa-l realizeze omul, nu era "kalokagatheia", ci oboseala si munca manuala.

Ce curios, trebuie sa fi sunat in urechile grecului antic aceasta afirmatie! Platon si chiar Aristotel, ca reprezentanti ai clasei culte si libere a Greciei antice, au desconsiderat munca manuala ca ceva dezonorant pentru om. Ei au dispretuit alaturi de meseriasii si pe artistii plastici, care trebuiau sa creeze operele lor cu miinile. Grecul cult preamarea pe Apollo, muzele si pe Prometeus, cinicii dimpotriva preamareau pe Herakles, eroul care a eliberat omenirea prin munca si prin truda corporala de centauri. Aceasta preamarire are valabilitate si pentru viata interioara a sufletului. Caci pentru Antistene si pasiunile sint asemenea monstri, care trebuie invinsi prin intelegere si vointa forte, fiindca numai asa omul poate sa-si cistige libertatea. Cinicii preamaresc independenta de ceea ce se afla in calea libertatii adevarate, a omului. Aceasta independenta nu poate fi realizata decit prin reducerea necesitatilor vietii la forma cea mai simpla posibila. Antistene reprezinta conceptia ca omul trebuie sa-si oteleasca corpul si sa nu recunoasca nici o fericire decit pe aceea care decurge din viata virtuoaasa si sa vada numai in rautate un rau. In acest

sens cinicii considerau ca sint indiferente toate lucrurile, ce nu au o relatie nemijlocita cu virtutea. Antistene reprezinta o idee inalta, in sensul ca omul nu trebuie sa fie dependent de lumea externa, ci lumea externa trebuie sa-si primeasca valoarea ei prin actiunile virtuozose ale acestuia.

Socrate era de parere ca virtutea nu poate fi invatata. Antistene nu este de acord cu aceasta parere a maestrului sau. Este adevarat ca si sofistul Gorgias afirma ca virtutea poate fi invatata, in sensul mijlocirii unor aptitudini, a unor cunostinte si mai ales a deprinderii artei de a disputa. La Antistene invatarea virtutii consta in deprinderea corpului pentru ca acesta sa poata suporta durerile si mizeriile existentei. Acela care a reusit sa realizeze acest lucru, acela este - dupa Antistene - fericit si intelept in acelasi timp. Fericit, fiindca virtutea este cel mai inalt bun ; intelept fiindca intelepciunea se afla numai in atitudinea practica corecta fata de problemele vietii. Pentru intelept saracia, boala, starea sociala proasta n-au nici o importanta, fiindca acesta are in toate situatiile vietii acelasi cuget vesel si curajos. "Aequam mentem..." asa canta Horatiu descriind starea sufleteasca a cinicului. Idealul cinicului era "adiophoria" (indiferenta), ca un fel de stare de eliberare interioara, ca depasire a nebuliei. Boala, moartea si totul ceea ce face teama omului si este considerat a fi o calamitate, nu reusesc sa miste inima cinicului ; toate acestea il lasa rece pe inteleptul cinic. Odata ce acesta a ajuns la virtute n-o mai poate pierde.

Toate impulsurile si nazuintele ce stapineau viata omului de duzina, mai ales dorinta dupa avere si glorie, erau considerate de inteleptul cinic ca fiind o nebulie si iluzii fantasmagorice. Privelistea pe care i-o ofera masa celor multi stapinita de nebulia egoismului si parasita de ratiune si virtute umple inima inteleptului cinic de un dispret suveran.

Totusi inima inteleptului cinic batea mai ales pentru dezmostenitii soartei. Din aceasta pricina se vorbea, in legatura cu cinicii, despre o "filozofie a proletarilor". Si intr-adevar, acestia ironizau si batjocureau superstitia ce imparte pe oameni in clase sociale dupa sange si origine. Cinicii rideau si ironizau mai ales pretentia ateniensilor la noblete si mindria acestora fata de celelalte popoare. Ei sint cei dintii dintre filozofii antichitatii care lupta impotriva sclavagismului. Cinicii ajung la concluzia, revolutionara pentru acel timp, ca pozitia sociala si profesiunea n-au nici o insemnatate pentru moralitatea omului. Cu aceasta idee cinicii sint superiori atit lui Platon cit si lui Aristotel, care credeau ca diferentele dintre oameni isi au originea in natura.

Interesant este ca desi Antistene era senzualist si materialist in teoria cunoasterii, el reprezinta o conceptie religioasa monoteista.

Cel mai insemnat elev al lui Antistene a fost Diogene din Sinope, contemporan cu Alexandru cel Mare. Date despre Diogene ne furnizeaza Plutarh, Lucian din Samosata si Iulian Apostatul. De la acestia stim ca acesta ducea o viata de cersetor, dar cu toate acestea fata lui stralucea de forta si sanatate. Tatal lui Diogene se numea Hikesias, de profesieune camatar. O legenda ne relateaza ca Diogene ar fi falsificat bani si, fiind descoperit, a fost exilat din Sinope, asa ca, imbracat in zdrente, a fost silit sa colinde orasele Greciei, oprindu-se mai ales in Atena si Corint. Intr-una dintre aceste calatorii el cade in mina unor pirati, care il expun spre vinzare in Corint. Aici se spune ca el ar fi strigat in gura mare: "Cine cauta un stapin?" Bogatasul Xeniate din Corint nu s-a speriat de cuvintele mari ale lui Diogene, l-a cumparat si n-a avut de ce sa-i para rau, fiindca cinicul a fost un admirabil educator al copiilor lui Xeniate. Diogene a murit la o virsta inaintata si a ramas rruult timp in memoria concetatenilor sai ca o figura interesanta de filozof. De aceea si multele legende ce au circulat in antichitate pe socoteala lui. Unele au ajuns pina in zilele noastre. Ca ar fi locuit intr-un butoi stie orice elev mai rasarit. Mai cunoscuta este intilnirea lui Diogene cu Alexandru cel Mare. Ajuns in Corint acesta a fost primit cu mari onoruri. Oamenii politici, artistii si filozofii din toate partile Greciei au alergat sa-l cunoasca pe genialul elev al lui

Aristotel. Numai Diogene din Sinope a ramas linistit in butoiul sau. Asa s-a facut ca a trebuit ca sa mearga Alexandru cel Mare sa-l vada, fiindca auzise de numele lui. L-a gasit pe Diogene insorindu-se la gura butoiului. Dupa ce l-a salutat si a discutat cu ciudatul filozof, Alexandru, probabil afectat de starea in care se gasea acesta, l-a intrebat daca are vreo dorinta. "Da, raspunde filozoful, da-te putin la o parte, sa nu-mi iei ceea ce nu-mi poti da!", umbra lui Alexandru cazind peste butoi. La acestea, imparatul raspunde plin de admiratie : "Pe Zeus, daca n-as fi Alexandru, as dori sa fiu Diogene !". Se mai spune ca Diogene umbla ziua in amiaza mare prini pietele Atenei cu un felinar aprins si la intrebarea ce cauta, el raspundea cu inteles adinc: "caut un om". Se crede ca Diogene s-ar fi sinucis.

Diogene n-a dezvoltat prea mult conceptia maestrului sau Antistene. El a accentuat si mai mult simplitatea si primitivismul vietii. De asemenea el dispretuieste toate ordinele existentiale si datoriile nationale cit si orice legatura de rudenie si prietenie. Diogene era de parere ca omul trebuie sa traiasca in conformitate cu natura si ca de aceea el nu trebuie sa se rusineze de satisfacerea necesitatilor naturale, ceea ce i-a facut pe ateniensi sa-l dispretuiasca.

Cu privire la relatiile dintre individ si stat, Diogene a reprezentat punctul de vedere ca democratia este mai buna decit tirania. Daca statul este condus de un rege, acesta trebuie sa stea in slujba poporului si nu sa fie un tilhar, care sa exploateze poporul. Se pare insa ca Diogene a scris o lucrare in care a militat pentru intemeierea unui stat universal, asadar cosmopolit. Intelepul este un cetatean al lumii si preamareste numai un Dumnezeu, care nu poate fi cunoscut dintre idoli.

Dintre elevii lui Diogene din Sinope numim aici pe cei mai insemnati si anume pe Menimos din Syracuza, Menippos din Gadara, Metrokles si Crates din Teba, care a reusit sa cistige pentru cinism si pe o femeie cu numele de Hipparchia, fiica unui bogatas din Morenea, in Tracia. Acestia nu sint deloc originali in conceptiile lor. Menippos si Crates sint vestiti pentu glumele si ironiile lor si pentru felul in care traiau. De la Crates nu ne-au ramas lucrari. Se crede ca ar fi compus parodii, in care nici Solon n-ar fi fost crutat, tragedii in care el slavea saracia, lipsa de griji si cosmopolitismul.

Tot aici mai trebuie amintit Demonax (80-180 d.Hr.), Dion din Prusa - contemporan cu Traian - si Peregrinus Proteus. Lucian de Samosata i-a descris foarte nimerit. Despre Demonax se spune ca n-ar fi fost de acord cu nebuniile cinicilor. El ar fi cautat sa devina independent de toate lucrurile neesentiale ale vietii, fara insa sa umble nespalat si in zdrente. Demonax intelegea filozofia ca pe un fel de medicina si terapeutica a sufletului. In clipa in care Demonax, ca dsalt-fel si alti cinici, a socotit ca a baut seva vietii pina la fund, s-a sinucis.

Filozofia cinica este expusa in satirele aceluiasi Lucian, care desi uneori ironizeaza si satirizeaza pe cinici, recunoaste totusi si seriozitatea intelepciunii acestora. Asa de ex., in lucrarea sa Cinicul, el intrebuinteaza vestita asemanare despre viata, care n-ar fi altceva decit un ospat. Divinitatea este reprezentata ca o gazda generoasa, care invita la masa sa sanatosi si bolnavi, si aseaza pe masa bucate pe masura tuturor oamenilor. Ceilalti oameni infuleca din toate felurile, fara de nici o alegere, in timp ce cinicii se multumesc cu ceea ce este conform cu necesitatile lor. Iara in dialogurile mortilor, Diogene si Crates discuta impreuna si in decursul discutiei Crates afirma ca el a mostenit de la Diogene cele mai inalte bunuri si anume intelepciunea, cumpatarea, adevarul si curajul libertatii in cuvint si intelegere, la care Diogene raspunde ca si el le-a preluat de la Antistene.